

EKOLOGIK TOZA MAHSULOT TANLOVI: YORLIQLASH VA QADOQLASH

Vafoyeva Dilafruz Ikomovna
**International School of Finance
 Technology and Science
 instituti katta o'qituvchisi PhD**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14555068>

Annotatsiya: Ekologik toza mahsulot hozirgi kunning dolzarb masalalaridan biri sifatida, ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan mavzular sirasiga kiradi. Shundan kelib chiqib maqolada ekologik madaniyatni iste'molchilar o'rtasida rivojlantirish, yorliqlangan va qadoqlangan mahsulotlarga bo'lgan bilimni oshirish, bu orqali ekologik toza mahsulotlar harid qilish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan fikr mulohazalar yuritilgan. Shu masalalardan yuzasidan maqolada taklif va tavsiyalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ekologiya, yorlig', iste'mol savati, menejment, standart, atrof – muhit, iste'molchi.

Ekologik yorliq - bu ekologik toza mahsulot va xizmatlarni aniqlash va targ'ib qilish uchun yaratilgan ekologik yorliqlash tizimi. Barqarorlik va atrof-muhit ma'suliyati bo'yicha o'sib borayotgan global xabardorlik va talabga javoban ishlab chiqilgan EKO yorlig'i ham iste'molchilarni, ham ishlab chiqaruvchilarni atrof-muhitga zararni minimallashtiradigan mahsulot va xizmatlarga yo'naltiradi. Ushbu yorliqning maqsadi atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish va tabiiy resurslarni tejashga mo'ljallangan mahsulot va xizmatlarni ta'kidlashdir.

Tasavvur qiling, siz supermarketga borasiz yoki veb-do'konga kirasiz. Xarid qilish uchun turli xil mahsulotlarni tanlaganingizda, xarid savatingizdagi uglerod izini kam saqlash uchun ekologik toza mahsulotni sotib olishga qaror qilasiz. Savatingizning umumiy ekologik tozaligini idrok etish bilan bog'liq holda, ushbu ekologik toza xaridni amalga oshirishingiz muhimmi? Albatta muhim, lekin bu mahsulotlarni ekologik tozaligini bilishda iste'molchilarda ekologik madaniyatning rivojlanganligi muhim ahamiyat kasb etadi. "Organik", "adolatli savdo" va "yashil barg" kabi mahsulot yorlig'i iste'molchilarning xatti-harakatlarini barqaror alternativlarga yo'naltirishga yordam beradi. Biroq, yorliqlash idrok va mulohazalarni buzishi mumkin bo'lgan psixologik ta'sirga ham ega. Misol uchun, oziq-ovqat mahsuloti "organik" deb belgilangan bo'lsa, u ko'pincha kamroq kaloriyali tarkibga ega, yaxshiroq ta'mga ega va umuman olganda yuqori sifatdagi mahsulot ham bo'lishi mumkin. Yorliqlash, shuningdek, atrof-muhitga ta'sir qilish haqidagi xulosalarni noto'g'ri olib borishi mumkin. "Organik" oziq-ovqat mahsulotlari yuqori uglerod izi bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlari bilan birlashtirilganda, odamlar butun ovqatning uglerod izi kamayishini sezadilar. Misol uchun, odamlar ikkita benzinli avtomobilni biriga qaraganda yuqoriroq atrof-muhitga ta'sirini to'g'ri qabul qilishsada, ular ikkita gibrid avtomobilning bitta gibrid avtomobil kabi atrof-muhitga ta'siri bir xil deb o'ylashadi.

Atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan buyumni tanlashga ko'proq tayyor bo'lish va atrof-muhitga zarar yetkazadigan narsa boshqa mahsulotga qaraganda qimmatroq bo'lsa ham, sotib olish qarorlari iste'molchilarda ko'p uchrab turadi [1]. Buning sababi axloqiy tozalash bo'lishi mumkin. Iste'molchilar atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha keyingi qarorlar qabul qilish orqali o'zlarining o'tmishdagi xatti-harakatlarining atrof-muhitga salbiy ta'sirini qoplashga moyil bo'lishadi [2]

Oziq-ovqat va kiyim-kechak kabi mahsulotlar ko'pincha ketma-ket sotib olinadi. Iste'molchilar oziq-ovqat do'konlaridagi xarid qilish yo'laklariga tashrif buyurganlarida va onlayn veb-do'konlarda mahsulotlarni tanlaganlarida, mahsulotlar vaqtinchalik masofalar bo'ylab tanlanadi. Shu sababli, iste'molchilar xarid qilish ketma-ketligidagi narsalarning atrof-muhitga ta'sirini qanday ta'sir qilishini o'ylashlari kerak, ammo bu holatlar ilgari hech qachon o'rganilmagan. Tadqiqotning asosiy maqsadi mahsulotning eko-yorlig'i iste'molchi tanlovini baholashda ketma-ket tartib ta'siri bilan o'zaro ta'sirini o'rganish orqali ushbu bo'shliqni to'ldirishdan iborat (1 - rasm).

1-rasm. Ekologik yorliq belgilari

Manba: <https://www.ecolabel.com/en/what-is-an-eco-label>

Ekologik yorliqlash so'nggi to'rt yillikda ekologik menejment vositalarining eng faol rivojlanayotgan vositalaridan biridir. Ekologik yorliqning sinonimlari sifatida quyidagi belgilar ishlatilishi mumkin: ekologik yorliqlar, yorliqlar, deklaratsiyalar. Ularning barchasi mahsulotlarga yoki ularning qadoqlariga nisbatan qo'llaniladigan va mahsulotlarning ekologik xavfsizligining yuqori darajasidan dalolat beruvchi atrof-muhitning farqlanish belgilaridir [3].

Ekologik yorliqlarning afzalliklari va xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Atrof-muhit standartlari:

EKO yorlig'i ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan qat'iy standartlar bilan tavsiflanadi. Ushbu standartlar mahsulot va xizmatlarning butun hayot aylanishi davomida atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishga qaratilgan. Ushbu standartlarning asosiy elementlari energiya samaradorligi, zararli kimyoviy moddalardan foydalanishni kamaytirish, chiqindilarni boshqarish va resurslardan barqaror foydalanishni o'z ichiga oladi.

Barqarorlik:

EKO yorlig'i mahsulot va xizmatlarning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish orqali yanada barqaror dunyoni yaratishga qaratilgan. Bu ishlab chiqarish jarayonlarida ham, mahsulotlarni iste'mol qilish va utilizatsiya qilish bosqichlarida ham ekologik izni kamaytirishni o'z ichiga oladi.

Iste'molchilarning xabardorligi va ishonchi:

EKO yorlig'i iste'molchilarga mahsulot yoki xizmat ma'lum ekologik standartlarga javob berishi haqida ishonchli ma'lumot beradi. Bu iste'molchilarga ko'proq ongli qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi va ekologik barqarorlikni ta'minlaydigan xatti-harakatlarni rag'batlantiradi.

Kategoriyalarning keng doirasi:

EKO yorlig'i turli xil mahsulot va xizmatlar toifalarini qamrab oladi. Ushbu keng qo'llanilishi tozalovchi mahsulotlardan elektron qurilmalar, to'qimachilik mahsulotlari va turizm xizmatlarigacha.

Xalqaro e'tirof:

Global tan olinishi bilan ekologik yorliqlar xalqaro bozorlarda afzalliklarni taqdim etadi. U mahsulot va xizmatlarni ekologik barqarorligi uchun afzal ko'rishga yordam beradi va global barqarorlik maqsadlariga erishishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, atrof-muhitni yorliqlash va qadoqlash muhimligi haqida jamoatchilikning xabardorligi pastligicha qolmoqda. Buning uchun faol ta'lim dasturlarni taqozo etadi. Iste'molchilarning xohish-istaklari o'zgarishi bunda, ekologik toza mahsulotlarga bo'lgan qiziqish ortib borayotgani eko-yorliqli mahsulotlarga talabning ortishiga olib keladi. Atrof-muhitni markalash uchun standartlar va yagona mezonlarning yo'qligi iste'molchilarni tanlashni qiyinlashtiradi va ishonchsizlikka hissa qo'shadi.

Shuni inobatga olib quyidagi takliflarni berib o'tamiz:

1. Iste'molchilarning ekologik qadoqlash va etiketkaning ahamiyati haqida xabardorligini oshirishga qaratilgan chora tadbirlarni qo'llash.
2. Iste'molchilarning bunday mahsulotlarga ishonchini oshiradigan ekologik tamg'alashning yagona standartlarini ishlab chiqish.
3. Ishlab chiqaruvchilarni soliq imtiyozlari yoki subsidiyalar orqali barqaror qadoqlash amaliyotini amalga oshirishni rag'batlantirish.
4. Ekologik mahsulotlarni ilgari surish uchun ishlab chiqaruvchilar va chakana savdo tarmoqlari o'rtasida o'zaro reklamalarni yaratish.
5. Atrof-muhitga e'tiborli iste'molchilarning talablariga javob beradigan biologik parchalanadigan materiallar kabi innovatsion qadoqlash texnologiyalarini joriy etish.

References:

1. M. Gholamzadehmir, P. Sparks, T. Farsides Moral licensing, moral cleansing and pro-environmental behavior: The moderating role of pro-environmental attitudes. Journal of Environmental Psychology, 65 (2019), Article 101334, Science direct.
2. M. Gholamzadehmir, P. Sparks, T. Farsides, S.R. Walker. Moral licensing, moral cleansing and pro-environmental behavior: The moderating role of pro-environmental attitudes Journal of Environmental Psychology, 65 (2019), Article 101334, 204 pg. Science direct.
3. G.B.Shonazarova. Ekologik menejment: Darslik OTMLar uchun. Toshkent. 2021. –378 bet.
4. D.Yormatova, Sh.Ubaydullayeva. Ekologik monitoring. – T.: «Fan va texnologiya», 2012, 212 bet.
5. Sanoat ekologiyasi (Atrof muhit muhofazasi) [Matn]: darslik/ Sh.A.Mutalov, T.T.Tursunov, M.M.Niyazova [va boshq.]. - Toshkent: «O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi» nashriyot-matbaa birlashmasi, 2020. - 360 b.